

Кулик Олександр Георгійович,
доктор юридичних наук, професор
завідувач науково-дослідної лабораторії
ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-5172-8996
Наумова Ірина В'ячеславівна,
старший науковий співробітник
ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-6643-0375

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАСУДЖЕНИХ В УКРАЇНІ У 2013–2022 рр.

Стаття присвячена аналізу даних щодо засуджених осіб в Україні за вчинення кримінальних правопорушень за період 2013–2022 рр., за основними соціально-демографічними та кримінально-правовими ознаками, які в сукупності становлять їх кримінологічну характеристику. У роботі проаналізовано структурний розподіл засуджених за зазначеними ознаками, основні тенденції його змін протягом вказаного періоду. Визначено зв'язок між окремими ознаками кримінологічної характеристики засуджених та рівнем їх кримінальної активності.

Ключові слова: засуджений, структура засуджених, кількісні показники засуджених, відсоткові показники засуджених, кримінальне правопорушення, вид кримінального правопорушення.

У вітчизняних дослідженнях до цього часу не приділялося багато уваги кримінологічним аспектам засудження та покарання осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. У низці попередніх робіт авторів цієї статті досліджувалися дані судової статистики щодо засудження правопорушників, які стосувалися практики призначення судами мір покарання за вчинення кримінальних діянь та звільнення обвинувачених від кримінальної відповідальності та відбування покарання [1, с. 291–332; 2; 3; 4, с. 229–270]. Натомість практично не аналізувалися відображені у судовій статистиці дані щодо соціально-демографічних, кримінально-правових та кримінологічних ознак осіб, які були засуджені за вчинення кримінальних правопорушень, і які в сукупності утворюють їх кримінологічну характеристику.

Стаття має на меті усунути цю прогалину і представити розгорнутий аналіз вказаних ознак осіб, що були засуджені в Україні за розглядуваний період. Практичне значення результатів такого аналізу полягає у тому, що вони становлять необхідну інформаційно-аналітичну основу для планування та організації правоохоронної діяльності в країні, вдосконалення її нормативно-правової бази. Отримані результати можуть бути корисними для вдосконалення системи запобігання кримінальним правопорушенням.

Дослідження здійснено на основі аналізу даних державних статистичних звітів про

склад засуджених (форма № 7) за 2013–2022 рр. [5]. Перелік ознак, які використовувались для формування кримінологічної характеристики засуджених, обмежується тими, відомості щодо яких містяться у зазначені формі статистичного звіту. Відповідно до ч. 2 ст. 43 Кримінального процесуального кодексу України термін “засуджений” означає обвинуваченого, обвинувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили [6].

Розпочнемо аналіз із характеристики стану та динаміки загальної кількості засуджених протягом зазначеного періоду. В Україні у 2014–2022 рр. відбувалося суттєве і практично щорічне зменшення кількості засуджених, особливо інтенсивне у 2014 р. (–16,9%), 2016 р. (–19,6%) та 2022 р. (–22,5%) (рис. 1). У цілому за розглядуваний період кількість засуджених скоротилася з 122 973 у 2013 р. до 49 679 у 2022 р., тобто у 2,5 рази.

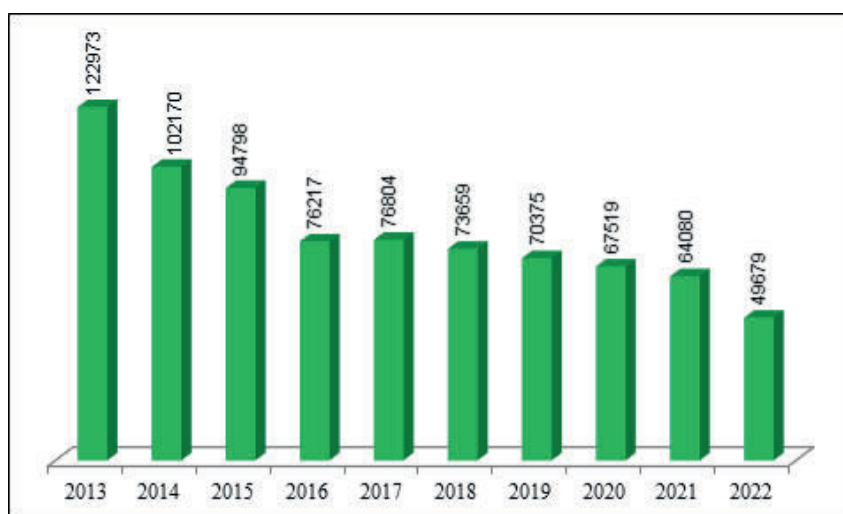

Рис. 1. Динаміка кількості осіб, засуджених в Україні у 2013–2022 рр.

Відповідно до тенденції зменшення загальної кількості засуджених істотно знизилися і абсолютні показники їх окремих категорій, що слід мати на увазі при подальшому аналізі. Виходячи з мети роботи, ми надалі будемо використовувати відносні показники структури – частки засуджених, виділених за певною ознакою, від загальної кількості засуджених.

Протягом всього аналізованого періоду практично всі засуджені, в середньому 98,8%, були **громадянами України**, причому річні відхилення від середнього показника не перевищували 0,2%. **Громадяни інших держав та особи без громадянства** відповідно складали близько 1% всіх засуджених. Число засуджених громадян інших держав зменшилося за ці роки з 1407 до 447 (у 3,1 рази), а осіб без громадянства з 289 до 77 (у 3,8 рази).

Можна констатувати, що іноземці та особи без громадянства засуджуються за вчинення кримінальних правопорушень в Україні дуже рідко і практично не впливали на кримінальну ситуацію в державі.

Упродовж розглядуваного періоду абсолютну більшість засуджених (в середньому

88,2%) складали **чоловіки**, а річні відхилення від середнього значення були незначними. Кількість засуджених осіб чоловічої статі зменшилася у 2,4 рази з 107 468 до 44 335. Відповідно **жінки** складали в середньому 11,8% засуджених, а у 2022 р. – 10,8%. Їх чисельність скоротилася з 15 505 до 5344 (у 2,9 рази). Зниження відсотка засуджених жінок у 2022 р., ймовірно, пов'язано з виїздом значної їх кількості за кордон у зв'язку з війною.

З наведених даних видно, що процес емансипації жінок, розширення можливостей їх участі в усіх сферах суспільної життєдіяльності не призвели до збільшення чисельності жінок, які вчиняють кримінальні правопорушення та засуджуються за це. Низький відсоток засуджених жінок пов'язаний також із тенденцією гуманізації карної політики держави в останні десятиліття, одним із напрямів якої є обмеження покарання жінок-правопорушниць. Проте, слід відзначити, що щороку жінки складають близько 40% (2022 р. – 54,7%) всіх, хто був засуджений за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, у середньому 24,8% та у 2022 р. – 27,4% засуджених за шахрайство, 21,6% та 23,7% відповідно – за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів. З 40,5% до 17,3% зменшилася їх частка серед засуджених за посів або вирощування снотворного маку чи конопель та з 32,1% до 11,0% – за підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів.

У зазначеному статистичному звіті містяться дані щодо чисельності засуджених, які належать до певних **вікових груп**. На жаль, виділені вікові групи включають різну кількість років, що унеможливорює порівняння групових показників, але динаміка відсоткових показників засуджених кожної з таких груп становить інтерес.

Ранжируваний за величиною середньої за аналізований період частки засуджених кожної вікової групи перелік цих груп виглядає так:

засуджені віком від 30 до 50 років – середня частка від всіх засуджених 50%. Частка осіб цієї вікової групи серед всіх засуджених у 2013 р. становила 44,2%, у наступні роки постійно зростала і у 2018 р. перевищила половину всіх засуджених, а у 2022 р. збільшилася до 55,6%. Домінування серед засуджених представників найбільшої за віковим інтервалом групи є природним, а зростання їх частки протягом розглядуваного періоду свідчить про процес збільшення середнього віку кримінальних правопорушників, які засуджуються;

засуджені віком від 18 до 25 років – 18,7%. Частка представників цієї вікової групи у 2013–2016 рр. коливалася на рівні 20–21%, а в подальшому постійно зменшувалася і становила у 2022 р. 15,6%;

засуджені віком від 25 до 30 років – 16,9%. Частка таких осіб серед всіх засуджених поступово, але неухильно знижувалася і скоротилася з 19,9% у 2013 р. до 14,3% у 2022 р.;

засуджені віком від 50 до 65 років – 9,6%. Перші 5 років аналізованого періоду частка засуджених зазначеної вікової групи коливалася близько 9%, а в наступні роки постійно зростала і в 2022 р. становила 11,0%. Ці дані також свідчать про зростання чисельності засуджених старших вікових груп;

засуджені віком від 16 до 18 років – 2,7%. Протягом розглядуваного періоду частка таких осіб серед всіх засуджених постійно зменшувалася і за весь період скоротилася з 3,4% до 1,4%;

засуджені віком від 14 до 16 років – 1,1%. Відсотковий показник засуджених цієї вікової групи у 2013 р. становив 1,4%, у 2015 р. зріс до 1,5%, а у наступні роки постійно зменшувався і у 2022 р. дорівнював 0,6%. Зменшення часток засуджених, які представляють молодші вікові групи, пов'язано як із зниженням рівня їх кримінальної активності, так і з гуманізацією каральної політики держави щодо неповнолітніх правопорушників;

засуджені віком від 65 років і старше – 1,1%. Частка засуджених, які належать до найстаршої вікової групи, у 2013–2016 рр. становила 0,9%, а потім поступово зростала і у 2022 р. склала 1,6%. Ці дані також підтверджують наявність тенденції старіння осіб, засуджених за вчинення кримінальних правопорушень.

Для здійснення більш точної оцінки кримінальної активності засуджених зазначених вікових груп доцільно використати такий показник, як **спеціалізований коефіцієнт судимості**. У спеціалізованому коефіцієнті судимості вплив різниці в кількості років у вказаних вікових інтервалах та, відповідно, у чисельності засуджених осіб, які входять до цих вікових груп, усувається шляхом ділення кількості засуджених певної вікової групи на кількість населення країни цієї вікової групи та множення результату на єдину стандартну величину – 100 тис. населення.

Динаміка коефіцієнтів судимості кожної з вікових груп представлена на рис. 2.

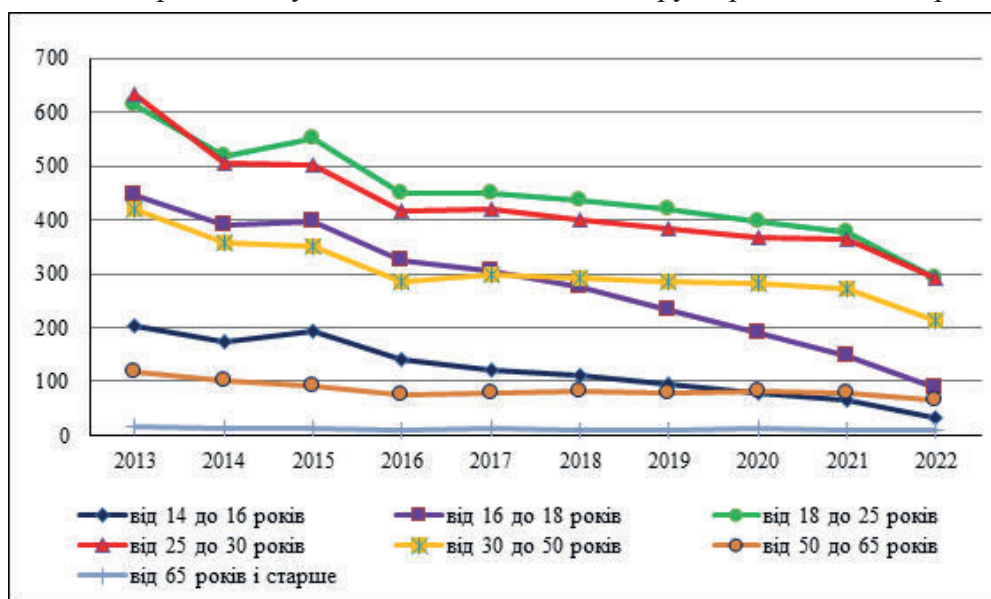

Рис. 2. Динаміка коефіцієнтів судимості на 100 тис. населення певної вікової групи в Україні у 2013–2022 рр.

В Україні впродовж аналізованого періоду (за виключенням 2013 р.) найбільший коефіцієнт судимості був серед осіб **у віці від 18 до 25 років**. У середньому за період цей показник становив 450,9. За ці роки він скоротився з 615 у 2013 р. до 291 у 2022. Близькою за рівнем кримінальної активності була група засуджених **у віці від 25 до 30 років** із середнім показником 428,2. У 2013 р. він мав найвище значення серед відповідних показників усіх вікових груп і дорівнював 632, решту років був другим за значенням, постійно зменшувався і у 2022 р. також становив 291.

Природно, що найбільшу кримінальну активність проявляють представники вікових груп, які належать до молоді – осіб, які знаходяться в оптимальному фізичному стані, є енергійними і соціально активними, що проявляється у вчиненні значної кількості діянь, у тому числі й протиправного характеру.

Наступною групою є засуджені **у віці від 30 до 50 років**. Їх спеціалізований коефіцієнт судимості становив у середньому 305,6. За аналізований період він скоротився з 420 у 2013 р. до 214 у 2022 р. Слід відзначити, що за величиною цього показника засуджені цієї вікової групи перемістилися у 2018 р. з четвертого на третє місце серед представників усіх вікових груп.

Четвертими були засуджені **у віці від 16 до 18 років**, середній спеціалізований коефіцієнт судимості яких дорівнював 279,7. У 2013 р. цей показник становив 447, і до 2018 р. представники такої вікової групи були третіми за величиною коефіцієнта судимості. З 2018 р. відбулося суттєве зниження зазначеного показника, у результаті якого він зменшився до 87 у 2022 р. (у 5,1 рази менше, ніж показник у 2013 р.).

Серед представників наймолодшої вікової групи, засуджених **14-16 років**, середній коефіцієнт судимості складав 121,8. Більшість років періоду, що розглядається, цей показник суттєво знижувався і у підсумку скоротився з 202 у 2013 р. до 34 у 2022 р., тобто майже у 6 разів.

Головним фактором такого значного зменшення коефіцієнтів судимості представників двох наймолодших вікових груп було проведення судами лінії на гуманізацію карної політики щодо неповнолітніх шляхом переважного призначення їм звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням заходів виховного характеру. Також на це вплинули певні зміни у стандартах поведінки сучасних тінейджерів – толерантність до однолітків, негативне ставлення більшості до насильницької агресивної поведінки, збільшення можливостей легального заробітку, зокрема за допомогою Інтернету.

Очікувано найменші значення коефіцієнта судимості спостерігалися серед представників найстарших вікових груп. Серед засуджених віком **від 50 до 65 років** середній показник становив 85,1, а серед осіб **65 років і старше** – 11,9. Необхідно зазначити, що протягом аналізованого періоду річні показники представників цих вікових груп не зазнавали суттєвих коливань, хоча й зменшилися відповідно до загальної тенденції скорочення кількості засуджених. Так, коефіцієнт судимості осіб у віці від 50 до 65 років зменшився з 117 до 65, тобто на 44,5%, а у 2016–2021 рр. він стабільно перебував на рівні близько 80. Що стосується коефіцієнта судимості осіб найстарішої вікової групи, то він зменшився лише у перші роки аналізованого періоду з 15 у 2013 р. до 11, а в наступні роки практично перебував на цьому ж рівні (2022 р. – 11).

За соціальним станом серед засуджених домінувала група працездатних осіб, які не працювали та не навчалися. Їх середня частка серед всіх засуджених становила 74,2%. Упродовж 2014–2021 рр. відсоток таких осіб постійно зростав і загалом збільшився з 69,4% до 75,9%, а у 2022 р. зменшився до 73,1%. Їх кількість впродовж аналізованого періоду знизилася з 85 321 до 36 299 (у 2,4 раза). Варто зауважити, що третина засуджених працездатних осіб, які не працювали і не навчалися, мали незняту і непогашену судимість.

Такий значний серед засуджених відсоток осіб, які не працювали і не навчалися, свідчить про те, що більшість засуджених перед вчиненням кримінального правопорушення проходять через процес маргіналізації, тобто втрачають важливі соціальні зв'язки, зокрема роботу. Крім того, фіксація такого соціального стану у більшості засуджених певною мірою є наслідком послаблення зусиль органів поліції щодо встановлення реального місця роботи правопорушників. Ймовірно, вони виходять з того, що така інформація не впливає на кваліфікацію кримінального діяння і за сучасних соціально-економічних умов втратила своє значення.

Другою за чисельністю групою засуджених, виділеною за соціальним станом, є працівники підприємств, установ і організацій усіх форм власності, підприємці, службовці (працюючі особи). Впродовж 2013–2021 рр. вони складали в середньому 17,9% всіх засуджених, і річні відсоткові показники відхилялися від середнього значення незначним чином. У 2022 р. частка засуджених цієї категорії збільшилася до 20,4%. Їх чисельність знизилася з 21 363 у 2013 р. до 10 139 в останньому році періоду аналізу.

Наведемо параметри деяких категорій працюючих осіб, які заслуговують на увагу. До них зокрема належать:

робітники – їх відсоток серед усіх засуджених складав у середньому 8,4% та впродовж аналізованого періоду знизився з 9,9% до 7,3%, а кількість зменшилася з 12 172 до 3605;

військовослужбовці – середня частка 3,0%. У перші два роки розглядуваного періоду їх відсотковий показник серед засуджених був незначним (0,2% та 0,5% відповідно), у 2015 р. на тлі розгортання АТО він збільшився до 2,8%, і надалі коливався на рівні 3–4%, а у 2022 р. становив 4,3%. Головними факторами такого зростання частки засуджених військовослужбовців стали залучення великої їх кількості до участі в АТО, ООС та мобілізація до ЗСУ після масштабного вторгнення на територію України військ РФ. Відповідно змінювалася й їх чисельність: у 2013 р. засуджено 251 військовослужбовця, 2014 р. – 535, 2015–2019 рр. – близько 3000 осіб щороку, 2020–2021 рр. – трохи менше 2200 та в 2022 р. – 2138;

службовці – середня частка 1,6%. У перші два роки цього періоду їх частка серед засуджених складала близько 3%, а потім зменшилася й у 2022 р. становила 1%. Кількість таких осіб за цей час скоротилася з 3734 до 492;

приватні підприємці – середня частка 1,1%. У 2013 р. їх відсотковий показник становив 1,5%, у 2014 р. – 1,6%, у наступні роки коливався біля 1% і у 2022 р. становив 1,0%. Число цих засуджених упродовж аналізованого періоду зменшилося з 1816 до 488.

Середня частка безробітних серед всіх засуджених була незначною і відповідала

2,1%. У 2013 р. особи цієї категорії складали 4,7% засуджених, а в наступному їх частка переважно скорочувалася і у 2022 р. становила 1,1%. Їх кількість також суттєво знизилася – з 5720 до 539. Таке помітне зменшення відсоткових та абсолютних показників безробітних серед засуджених обумовлене скороченням чисельності безробітних у країні через виїзд значної кількості працездатних осіб для роботи за кордон, залучення їх до праці в неформальному секторі економіки, а в останні два роки – через мобілізацію великої кількості чоловіків до лав ЗСУ та виїзд жінок за межі країни.

Специфічну категорію засуджених складають пенсіонери, у тому числі інваліди, які значно частіше самі стають жертвами кримінальних посягань. Їх середня частка серед засуджених протягом аналізованого періоду становила 3,3%, причому їх річні відсоткові показники були дуже близькими до середнього. Проте, їх чисельність, як і всіх інших розглядуваних категорій, упродовж аналізованого періоду скоротилася (з 4113 до 1654).

Серед засуджених упродовж цих років учні шкіл, ліцеїв, коледжів, гімназій складали у середньому 2,2%, студенти навчальних закладів – 1,5%. За ці роки їх показники помітно зменшилися. Частка засуджених учнів шкіл, ліцеїв, коледжів, гімназій у перші три роки розглядуваного періоду була трохи більше 3%, а потім постійно зменшувалася і у 2022 р. становила 0,8%, а їх кількість знизилася з 3905 у 2013 р. до 391 у 2022 р. Відсоток студентів навчальних закладів у 2013–2018 рр. перебував на рівні близько 2%, а потім зменшувався і в останньому році розглядуваного періоду також становив 0,8%. Їх чисельність за розглядуваний час скоротилася з 2032 до 393.

За рівнем освіти засуджені розподілися на групи з суттєво різними параметрами.

Абсолютна більшість засуджених, у середньому 65,2%, мали базову та повну загальну середню освіту. Протягом більшості років аналізованого періоду річні відсоткові показники представників цієї освітньої групи були близькими до середнього значення, у 2021 р. їх частка серед всіх засуджених зросла до 68,0%, а у 2022 р. становила 68,1%.

Другою за чисельністю була група засуджених, які мали професійно-технічну освіту. Їх середня частка серед усіх засуджених дорівнювала 23,4%, а річні відсоткові показники коливалися незначним чином. У перші 4 роки розглядуваного періоду їх частка була на рівні 23–24%, у наступні 4 роки – на рівні трохи більше 25%, а у 2021–2022 рр. цей показник зменшився до 21,6% та 19,3% відповідно.

Найменшою була частка засуджених з найбільш високим рівнем освіти, тобто з повною вищою та базовою вищою освітою. Їх середня за аналізований період частка серед всіх засуджених становила 9,0%, річні відсотки відхилялися від середнього незначним чином, а показник 2022 р. дорівнював 10,9%.

Відсоткові показники засуджених з початковою загальною освітою та без освіти були дуже незначними і у середньому становили 1,6% та 0,6% відповідно.

Для порівняння наведених даних з відповідними показниками рівня освіти населення країни наведемо результати репрезентативного вибіркового обстеження домогосподарств країни, проведеного Державною службою статистики України у

2021 р. Згідно з ними розподіл населення за рівнем освіти був таким: вища освіта (повна, базова, неповна) – 41,6%; професійно-технічна – 21,9%, середня (повна, базова) – 24,3% [7, с. 51]. Таким чином, серед засуджених значно більше, ніж серед всього населення України, осіб, які мають середню освіту, практично стільки ж тих, хто має професійно-технічну освіту, і набагато менше осіб з вищою освітою.

На завершення розглянемо ознаки, що характеризують умови вчинення засудженим кримінального правопорушення, стан особи під час його вчинення та вчинення нею кримінальних діянь у минулому.

Середня за аналізований період частка засуджених, які вчинили кримінальне правопорушення у складі групи, дорівнювала 12,6%. За ці роки відсотковий показник засуджених даної категорії постійно зменшувався і скоротився загалом з 17,9% у 2013 р. до 8,0% у 2022 р., тобто у 2,2 рази. Чисельність таких осіб скоротилася ще більш суттєво (у 5,5 рази) – з 21 973 у 2013 р. до 3995 у 2022.

Суттєво зменшилась також чисельність засуджених, які вчинили кримінальні правопорушення у складі груп найбільш небезпечних видів, – організованих груп та злочинних організацій. Оскільки відсоткові показники цих осіб незначні, наведемо відповідні абсолютні дані. Так, кількість осіб, що вчинили кримінальні правопорушення у складі організованих груп, протягом 2014–2019 рр. скоротилася з 556 до 142 (зниження у 3,9 рази), в наступні роки дещо зросла і становила у 2022 р. 175. Чисельність засуджених, які вчинили кримінальні правопорушення у складі злочинних організацій, була значно меншою і кожного року суттєво коливалася залежно від результатів роботи щодо виявлення органами поліції таких організацій та притягнення їх учасників до відповідальності. Так, у 2013 р. та 2020 р. було засуджено відповідно 31 та 34 такі особи, у 2014 р. – 4, у 2021 р. – 9, а у 2022 р. – 19.

Відзначимо, що розбійні напади вчиняли у складі групи в середньому 43,5% всіх засуджених за цей злочин (2022 р.: 40,1%), а хуліганські дії – в середньому 36,7% (2022 р.: 33,2%). З 39,6% до 24,7% скоротилася частка групових злочинців серед засуджених за скоєння незаконного заволодіння транспортним засобом, з 32,1% до 23,3% – за грабіж, з 26,2% до 12,6% – за крадіжку.

Зацікавлено зменшилась частка осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у стані алкогольного сп'яніння. Цей показник постійно знижувався протягом майже всього аналізованого періоду, і в результаті скоротився з 24,0% у 2013 р. до 7,1% у 2022 р., тобто у 3,4 рази. Кількість таких злочинців зменшилася у 8,3 рази з 29 490 до 3529. Ця тенденція обумовлена значним зниженням обсягу вживання алкогольних напоїв у країні в останні десятиліття. Зокрема, за даними всесвітнього дослідження ВООЗ 2018 р., у 2010 р. українець у віці старше 15 років у середньому випивав 14,3 літри чистого алкоголю, а у 2016 р. – 8,6 літрів [8, с. 297]. Відбулося суттєве скорочення відсотку злочинців, що вчиняли правопорушення у стані алкогольного сп'яніння, серед засуджених по всіх видах протиправних діянь, але на початку цього проміжку часу по багатьох кримінальних правопорушеннях він був дуже значним. Так, з 74,6% до 52,3% знизилася частка таких осіб серед засуджених за умисне вбивство, з 72,6% до 44,4% – за умисне тяжке тілесне ушкодження, з 69,1% до 31,9% – за хуліганство, з 55,4% до

13,0% – за порушення недоторканості житла, з 47,8% до 7,5% – за побої і мордування, з 45,9% до 13,2% – за розбій, з 43,8% до 15,1% – за незаконне заволодіння транспортним засобом, з 44,4% до 18,8% – за умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, з 41,5% до 12,4% – за умисне легке тілесне ушкодження, з 40,3% до 9,8% – за грабіж, з 25,0% до 4,5% – за крадіжку. Також з 50,9% у 2019 р. до 29,8% у 2022 р. скоротився відсоток таких осіб серед домашніх насильників.

Судова статистика не свідчить про справедливість твердження багатьох авторів щодо помітного впливу стану наркотичного сп'яніння на вчинення кримінальних правопорушень. За розглядуваний період частка засуджених, які вчинили кримінальні діяння у такому стані, була дуже незначною і становила у середньому 0,3%. Чисельність засуджених цієї категорії спочатку зменшилася з 448 у 2013 р. до 175 у 2016 р., у наступні 4 роки коливалася близько 200, у 2021 р. зменшилася до 158, а у 2022 р. відповідала 180 (у 2,5 рази менше показника 2013 р.).

На відміну від відсоткових показників трьох розглянутих вище категорій засуджених відповідні показники засуджених, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення (рецидивістів), були значними і істотно не змінилися. У середньому за вказані роки ця категорія осіб становила 41,1% всіх засуджених. У 2013 р. їх частка складала 44,2%, а надалі знижувалася постійно, але незначно, у 2021 р. становила 38,8%, і лише у 2022 р. на тлі початку війни суттєво зменшилася до 34,0%. Проте, згідно із загальною тенденцією зменшення кількості засуджених, чисельність рецидивістів протягом аналізованого періоду скоротилася у 3,2 рази з 54 356 до 16 877. Зрозуміло, що рецидивісти складають майже 100% серед засуджених за порушення адміністративного нагляду. Також значний відсоток осіб, які раніше вже вчиняли злочини, серед засуджених за розбій (у середньому 61,1%; 2022 р.: 59,3%), грабіж (58,2% та 61,4% відповідно), крадіжку (49,4% та 49,9%), порушення недоторканості житла (51,8% та 47,0%).

Проведений аналіз структури осіб, засуджених в Україні у 2013–2022 рр., дозволяє зробити такі висновки:

1. Кількість осіб, засуджених упродовж аналізованого періоду за вчинення кримінальних правопорушень, мала тенденцію до зниження, що в основному пов'язано зі зменшенням рівня активності правоохоронців щодо виявлення кримінальних правопорушників, і, відповідно, скороченням кількості осіб, справи щодо яких розглядалися судами.

2. Абсолютну більшість засуджених, як і раніше, складають чоловіки. Зростання ролі жінок в усіх сферах суспільного життя не призвело до підвищення рівня їх кримінальної активності.

3. Найбільш кримінально активними є особи у віці від 18 до 25 років та від 25 до 30 років. Спостерігаються тенденції певного зростання кримінальної активності осіб, які належать до старших вікових груп – від 30 до 50 років та від 50 до 65 років, та суттєвого зниження кримінальної активності представників наймолодших вікових категорій – 14–15-літніх та 16–17-літніх. Зниження показників засудження осіб наймолодших вікових груп пов'язано з тенденцією гуманізації карної політики держави.

4. Майже $\frac{3}{4}$ засуджених складали працездатні особи, які не працювали та не навчалися. З них третина на момент вчинення злочину мали незняту і непогашену судимість.

Це може свідчити про тенденцію маргіналізації осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення. Частка засуджених цієї категорії є такою значною також через недостатню активну роботу працівників поліції щодо встановлення місця їх роботи або навчання.

Відсоток засуджених, які були офіційними безробітними, протягом розглядуваного періоду був незначним і суттєво зменшився. П'яту частину засуджених становили робітники, інші працівники, підприємці та службовці, тобто особи, які працювали.

5. Рівень освіти засуджених є значно нижчим ніж населення країни в цілому, що дає підстави розглядати низький рівень освіти як фактор, який сприяє кримінальній поведінці.

6. Має місце значне зменшення рівня групових кримінальних діянь. Можливо цьому сприяє послаблення зусиль працівників поліції щодо виявлення всіх учасників вчинення кримінальних правопорушень.

7. На тлі помітного зменшення обсягу алкогольних напоїв, які вживає в останні роки населення України, істотно скоротилася частка засуджених, що вчинили кримінальні правопорушення у стані алкогольного сп'яніння. Можна констатувати, що вживання алкоголю перестає бути вагомим фактором вчинення кримінальних правопорушень. Відсоток засуджених, які вчинили кримінальне правопорушення у стані наркотичного сп'яніння, був дуже незначним, тобто перебування в такому стані не сприяє вчиненню кримінальних правопорушень.

8. Як і в попередні роки, значною є частка засуджених, які раніше вже вчиняли кримінальні правопорушення. Таким чином, наявність попереднього кримінального досвіду є вагомим фактором повторного вчинення кримінального правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кулик О.Г., Наумова І.В., Бова А.А. Злочинність в Україні: фактори, тенденції, протидія (2002–2014 рр.): монографія. Київ: ДНДІ МВС України, 2015. 364 с.
2. Кулик О.Г., Наумова І.В. Засудження та покарання осіб, що вчинили злочини в Україні: сучасні тенденції. Наука і правоохорона. 2017. № 3. С. 118–125.
3. Кулик О.Г. Основні тенденції політики призначення кримінальних покарань в Україні. Наука і правоохорона. 2019. № 3. С. 99–115.
4. Кримінальна ситуація в Україні в умовах війни: основні тенденції. 2022 рік: монографія / авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Г. Кулик, І. В. Наумова та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М. Г. Вербенського. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 388 с.
5. Звіт про склад засуджених (форма № 7). Офіційний сайт Державної судової адміністрації України. URL: <https://lg.arbitr.gov.ua/dsa/inshe/oddata/> (дата звернення: 23.09.2023).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України, затверджений Законом України від 13.04.2012 № 4651-VI. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.09.2023).
7. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2021 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України). Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ, 2021. 89 с.
8. Global status report on alcohol and health 2018. World Health Organization (WHO), Geneva, Switzerland 450 p. URL: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/274603/9789241565639-eng.pdf?ua=1> (дата звернення: 20.09.2023).

© Kulyk Oleksandr, Naumova Iryna, 2023

REFERENCES

1. Kulyk, O.H., Naumova, I.V. and Bova, A.A. (2015). Zlochynnist v Ukraini: faktory, tendentsii, protyidiia (2002-2014 rr.). "Crime in Ukraine: factors, trends, countermeasures (2002-2014)": monograph. Kyiv: State Research Institute MIA Ukraine. 364 p. [in Ukrainian].
2. Kulyk O.H., Naumova, I.V. (2017). Zasudzhennia ta pokarannia osib, shcho vchynyly zlochyny v Ukraini: suchasni tendentsii. "Conviction and punishment of persons who have committed crimes in Ukraine: modern trends". Nauka i Pravoookhorona. No. 3. P. 118-125 [in Ukrainian].
3. Kulyk, O.H. (2019). Osnovni tendentsii polityky pryznachennia kryminalnykh pokaran v Ukraini. "The main trends in the policy of criminal punishments in Ukraine". Nauka i Pravoookhorona. No. 3. P. 99-115 [in Ukrainian].
4. Kryminalna sytuatsiia v Ukraini v umovakh viiny: osnovni tendentsii. "The criminal situation in Ukraine during the war: main trends. 2022": monograph / ed. board: M.H. Verbenskyi, O.H. Kulyk, I.V. Naumova, etc.; in general ed. Doctor of Juridical Sciences, Prof. M.H. Verbenskyi. Kyiv: Yurinkom Inter, 2023. 388 p. [in Ukrainian].
5. Zvit pro sklad zasudzhenykh (forma № 7). "Report on the composition of convicts (form No. 7)". Official website of the State Judicial Administration of Ukraine. URL: <https://lg.arbitr.gov.ua/dsa/inshe/oddata/>. (Date of Application: 23.09.2023) [in Ukrainian].
6. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy. "Criminal Procedure Code of Ukraine": approved by the Law of Ukraine dated 04.13.2012, No. 4651-VI. Verkhovna Rada of Ukraine. Official website of the Parliament of Ukraine. Legislation of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. (Date of Application: 17.09.2023) [in Ukrainian].
7. Sotsialno-demohrafichni kharakterystyky domohospodarstv Ukrainy u 2021 rotsi (za danymy vybirkovoho obstezhennia umov zhyttia domohospodarstv Ukrainy). "Socio-demographic characteristics of Ukrainian households in 2021 (according to the data of a sample survey of the living conditions of Ukrainian households)". Statistical collection. State Statistics Service of Ukraine. Kyiv, 2021. 89 p. [in Ukrainian].
8. Global status report on alcohol and health 2018. World Health Organization (WHO), Geneva, Switzerland. 450 p. URL: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/274603/9789241565639-eng.pdf?ua=1>. (Date of Application: 20.09.2023) [in English].

UDC 343.8

Kulyk Oleksandr,Doctor of Juridical Sciences, Professor, Chief of the Research Laboratory,
State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-5172-8996**Naumova Iryna,**Senior Researcher of the State Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-6643-0375**CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CONVICTS IN UKRAINE
FROM 2013 TO 2022**

The authors analyzed the distribution of individuals convicted of criminal offenses in Ukraine from 2013 to 2022 based on their socio-demographic and criminal-legal characteristics. They used this information to determine the criminological characteristics of the convicts.

© Kulyk Oleksandr, Naumova Iryna, 2023

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2023.3\(61\).17](https://doi.org/10.36486/np.2023.3(61).17)

Issue 3(61) 2023

<https://naukaipravoohorona.com/>

The article's provisions and conclusions are based on an analysis of data from state statistical reports on convict composition (form No. 7) during the specified period. The list of features used to form criminological characteristics of convicts is limited to information contained in the specified statistical report form.

The number of convicts significantly decreased during the specified period, from 122,973 in 2013 to 49,679 in 2022, a reduction of 2.5 times. As a result, the absolute indicators of certain categories of convicts also decreased significantly. During the analysis, the authors primarily used relative indicators of the structure. These indicators include the share of convicts with specific characteristics among the total number of convicts.

The vast majority of convicts were Ukrainian citizens, averaging at 98.8%. Citizens of other states and stateless individuals had very little involvement in criminal activity,

On average, 88.2% of convicts were men, and the annual values of their share were close to the average. The percentage of convicted women was consistently low (11.8% on average). During this period, there was no increase in criminal activity by women.

Young people, specifically those aged 18-25 and 25-30, exhibit the highest levels of criminal activity among convicted representatives of different age groups. Additionally, there has been an increase in criminal activity among those aged 30-50 and 50-65.

There has been a significant decrease in the level of criminal activity of persons aged 14–16 and 16–18 years, which is primarily due to the tendency to humanize the criminal policy of the courts towards minors who have committed criminal offenses, in particular the application to most of them of exemption from criminal liability with a probationary period.

Almost three-quarters of those convicted during the reviewed period were able-bodied individuals who were not employed or enrolled in education, indicating that they belonged to marginalized segments of the population. The unemployment rate among students in schools, lyceums, colleges, and gymnasiums was insignificant and decreased significantly during the reviewed period. The involvement of a significant number of military personnel during the Anti-Terrorist Operation in Ukraine (ATO), Joint Forces Operation, and later with the mobilization of men in the Armed Forces of Ukraine after the start of Russia's military invasion of Ukraine has led to a certain increase in the number of convicted personnel.

It was established that the level of education of convicts is significantly lower than that of the entire population of Ukraine, which gives reason to consider the low level of education as a factor contributing to criminal behavior.

The authors observed a significant decrease in group criminal offenses and criminal acts committed while intoxicated. The presence of a person's previous criminal experience remains a significant factor in the commission of criminal offenses.

Keywords: convicted person, structure of convicted persons, quantitative indicators of convicted persons, percentage indicators of convicted persons, criminal offense, type of criminal offense.

Отримано 17.10.2023